

ISHLAB CHIQRISH MUHITINING FIZIK VA RUHIY-FIZIOLOGIK OMILLARINI GIGIYENIK REGLAMENTATSIYALASH

Ochilova Sevara Sanaqulovna

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20807365>

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi ishlab chiqarish muhitidagi fizik va ruhiy-fiziologik omillarni sanitar-gigiyenik jihatdan baholash prinsiplari tahlil qilingan. Mehnat sharoitlari klassifikatsiyasi va xavfsiz ish faoliyatini ta'minlovchi me'yoriy ko'rsatkichlar (SanQvaN) tushunchalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Mehnat gigiyenasi, RED (Ruxsat etilgan daraja), mikroiklim, mehnat og'irligi, mehnat kuchlanishi, ergonometriya, sanitar nazorat.

Tadqiqot maqsadi: Ishlab chiqarish muhitidagi fizik va ruhiy-fiziologik omillarning inson organizmiga salbiy ta'sirini minimallashtirish hamda mehnat xavfsizligini ta'minlovchi gigiyenik me'yorlarni tizimlashtirish.

Tadqiqot vazifalari:

1. Ish hududi mikroiklimi, shovqin va yoritilganlik darajasining amaldagi SanQvaN talablariga muvofiqligini tahlil qilish.
2. Mehnat jarayonining og'irligi va kuchlanishini belgilovchi asosiy ruhiy-fiziologik mezonlarni aniqlash.
3. Mehnat sharoitlarini gigiyenik klassifikatsiya asosida sinflarga ajratish va ularni 1-2 sinf darajasiga keltirish choralarini asoslash.

1. Fizik omillarning gigiyenik tasnifi va me'yorlanishi

Ishlab chiqarish muhitidagi fizik omillar texnologik jarayonlarning doimiy hamrohi bo'lib, ularning darajasi **SanQvaN** asosida nazorat qilinadi:

- **Ish hududi mikroiklimi:** Havo harorati, namlik va havo harakati tezligi yilning davri hamda mehnatning og'irlik toifasiga (I-III) qarab me'yorlanadi.
- **Akustik va mexanik tebranishlar:** Shovqin (dB) va vibratsiya (m/s^2) darajalari ish smenasi davomida (8 soat) inson salomatligiga zarar yetkazmaydigan **Ruxsat etilgan daraja (RED)** doirasida bo'lishi shart.
- **Yoritilganlik:** Ish joyining yoritilishi bajariladigan ishning aniqlik darajasiga (razryadiga) muvofiq belgilanadi.

2. Ruhiy-fiziologik omillarni baholash prinsiplari

Mehnat jarayoni ikki asosiy mezon asosida gigiyenik jihatdan klassifikatsiyalanadi:

- **Mehnatning og'irligi (Physical Load):** Tayanch-harakat apparati va energiya sarfini ifodalaydi. Bunda ko'tariladigan yuk miqdori (kg), ishchi holatining noqulayligi va stereotipik harakatlar soni hisobga olinadi.
- **Mehnatning kuchlanishi (Mental Strain):** Intellektual va emotsional yuklamani belgilaydi. Asosiy ko'rsatkichlar: diqqatni jamlash davomiyligi, sensor yuklama (vizual/auditor signallar) va shaxsiy javobgarlik darajasi.

3. Mehnat sharoitlarining gigiyenik klassifikatsiyasi

O'zbekiston Respublikasi standartlariga muvofiq mehnat sharoitlari 4 sinfga bo'linadi:

1-sinf- **Optimal** Noqulay omillar deyarli yo'q yoki minimal darajada. Ish qobiliyati va salomatlik yuqori darajada saqlanadi.

2-sinf-**Ruxsat etilgan** Omillar darajasi me'yordan (RED) oshmaydi. Yuzaga kelgan funksional o'zgarishlar dam olish vaqtida to'liq tiklanadi.

3-sinf-Zararli Omillar RED dan yuqori bo'lib, organizmda qaytmas o'zgarishlar va kasallik kelib chiqish xavfini tug'diradi.

4-sinf Xavfli Omillar ish smenasi davomida hayot uchun bevosita xavf yoki o'ta og'ir kasalliklar keltirib chiqarish darajasida yuqori.

Xulosa: Ishlab chiqarish muhitini gigiyenik tartibga solishdan asosiy maqsad — mehnat sharoitlarini **1 va 2-sinf** talablariga muvofiqlashtirishdir. Bunga texnologik jarayonlarni germetizatsiyalash, ergonometrik ish joylarini tashkil etish hamda mehnat va dam olish rejimini optimallashtirish orqali erishiladi.